

Projektrapport

Språkskatten

Ett utvecklingsarbete med fokus på
mångfald, språk och kommunikation

Örnsköldsviks kommun
Sörlidenområdets förskolor
Projektledare Anna Thelin
anna.thelin@ornskoldsvik.se

Innehåll

1. Sammanfattning	3
2. Bakgrund	4
2.1 Behov	4
2.2 Syfte	4
2.3 Mål	5
2.4 Målgrupp	5
3. Genomförande	6
3.1 Upplägg och uppdrag	6
3.2 Aktiviteter	6
3.3 Resultat utifrån mål	9
4. Analys och tolkning	15
4.1 Språkpedagogernas uppdrag	15
4.2 Gruppträffar - upplägg och innehåll	15
4.3 Värdegrund och förhållningssätt	15
4.4 Språk och kommunikation	17
4.5 Barnens upplevelser och uttryck	17
4.6 Målgrupp	17
5. Lärdomar och rekommendationer	19
5.1 Genomförande	19
5.2 Litteratur	20

1. Sammanfattning

Under 2018 har Sörlidenområdets förskolor arbetat med ett gemensamt projektarbete - Språkskatten - för att höja kvaliteten på det språkutvecklande arbetet, skapa en tillgänglig lärmiljö för alla barn oavsett funktionsförmåga samt att arbeta för en inkluderande förskola där vi synliggör och lär av vår mångfald av funktionsvariationer, språk och kulturer. Projektet har genomförts med SIS-medel från Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Bakgrunden till projektet är ett utvecklingsarbete som pågått sedan 2010, vilket påbörjades efter att Skolinspektionen utfört en kvalitetsgranskning av Sörlidens förskola med fokus på *språk- och kunskapsutveckling för barn med annat modersmål än svenska*. Resultatet av granskningen och de rekommendationer som gavs har utgjort underlag för att utveckla verksamheten med fokus på språk, kommunikation och mångfald. Arbetet under dessa år har inneburit förbättringar inom många områden och har samtidigt gett en insikt om att många av de insatser vi genomför som är avgörande för vissa barn och familjer är bra för alla och gynnar förskolans arbete med mångfald och inkludering. Vår projekttid grundar sig i de kunskaper och erfarenheter som vi byggt upp under de här åren och som vi har känt ett behov av att få arbeta med i större omfattning och mer fokuserat för att uppnå en mer genomgående och hållbar kvalitetshöjning.

Projektets upplägg har bestått av gruppträffar en eftermiddag varje månad för utsedda språkpedagoger med ansvar att förmedla och driva arbetet på sina respektive avdelningar. Under höstterminen utökade vi antalet träffar till en eftermiddag varje vecka så att fler pedagoger fick möjlighet att träffas och engagera sig inom olika områden. Det har ökat delaktigheten och förståelsen för projektet bland alla pedagoger, vilket får ses som en viktig lärdom.

Sammanfattningsvis har syftet med vårterminens träffar varit att skapa en gemensam teoretisk grund att arbeta utifrån och att starta upp arbetet på alla avdelningar. Innehållet har fokuserat på:

- Barns språkutveckling (typisk, flerspråkig, språkstörning) och språkutvecklande arbetssätt.
- Utveckla vårt språkplaneringsdokument och rutiner kring hur det används för att stimulera bästa möjliga språkutveckling hos varje enskilt barn med utgångspunkt i deras förutsättningar, erfarenheter och behov oavsett funktionsförmåga.
- Utveckla kommunikationssätt som inkluderar alla barn i alla situationer, oavsett språk, funktionsförmåga eller andra faktorer (svenska språket, modersmål, akk, takk mm.).
- Interkulturellt perspektiv på funktionsnedsättningar
- Samtalsmetodik och svåra samtal

Fokus under höstterminens träffar har varit att ge möjlighet till lärandesamtal och kollegial handledning, att utveckla form och innehåll på våra samtal som gör att vi kan lära av och stötta varandra i arbetet. Vi har lagt mycket tid på att reflektera kring människor och samhällens normer, värderingar, fördomar och förhållningssätt. Då vi upplever att mycket i samhället fokuserar på prestationer och kunskapsmål, så har vi velat lyfta fram och reflektera kring faktorer som är viktiga för att skapa en positiv självkänsla och förhållningssätt som lyfter både pedagoger, barn och vårdnadshavare.

Det är med en erfarenhet av att förändringar tar tid som vi genomfört det här projektet och det är även en viktig aspekt att ta hänsyn till när vi tittar på resultatet. Vi ser en ökad kunskap och medvetenhet hos pedagoger inom de områden vi jobbat med, vilket avspeglas både i lärmiljön på våra avdelningar samt i mötet med barnen och deras familjer. Vi upplever att våra samtal kring normer, värderingar och fördomar påverkar hur vi reagerar och agerar i mötet med olikheter. Vi ser redan nu många exempel på att barn gynnas av en kommunikativt mer tillgänglig lärmiljö. På längre sikt kommer det att ge effekt för alla de barn och familjer vi möter!

Nyckelord: Mångfald, språk, kommunikation, funktionsvariationer, tillgänglighet, värdegrund

2. Bakgrund

2.1 Behov

Skolinspektionen utförde under hösten 2009 en kvalitetsgranskning av Sörlidens förskola i Örnsköldsviks kommun med fokus på 'språk- och kunskapsutveckling för barn med annat modersmål än svenska'. Granskningen visade att vi måste utveckla följande områden:

- Ett interkulturellt förhållningssätt – vi behöver i högre grad utgå från de flerspråkiga barnens behov och erfarenheter i verksamheten och främja samarbetet med barnens familjer och vårdnadshavare.
- En gemensam pedagogisk grundsyn med ökat fokus på språk- och kunskapsutveckling och förbättrade rutiner för att dokumentera, följa upp och utvärdera barnens språkutveckling.
- Förbättra arbetet med att medverka till att alla barn ges möjlighet att utveckla sitt/sina modersmål. Synliggöra och inkludera alla barns språk på förskolan för att stärka barnens identitets- och kunskapsutveckling.
- Kompetensutveckling av pedagoger gällande flerspråkighet, andraspråksinlärning och språk- och kunskapsutvecklande arbete.

Skolinspektionens granskning och de rekommendationer de gav innebar uppstart och underlag för ett utvecklingsarbete under därpå kommande år (2010-2017) med fokus på språkutveckling och mångkultur. Arbetet har inneburit utveckling inom alla ovan nämnda områden, samtidigt har vi känt ett behov av att få arbeta med detta i större omfattning och mer fokuserat för att uppnå en mer genomgående och hållbar kvalitetshöjning. Det blev möjligt under 2018 genom sis-medel från SPSM. De utvecklingsbehov vi såg var främst följande:

- Kompetensutveckling av pedagoger för att öka kunskapen om barns språkutveckling (typisk, flerspråkig, språkstörning) och höja kvaliteten på det språkutvecklande arbetet.
- Organisera verksamheten så att tid frigörs för pedagoger att regelbundet träffas för reflektion och kollegial handledning kring barns språkutveckling och språkutvecklande arbetsätt.
- Utveckla vårt språkplaneringsdokument och rutiner kring hur det används för att bättre kunna stötta alla barn i sin språkutveckling utifrån sina förutsättningar.
- Utveckla kommunikationssätt som inkluderar alla barn i alla situationer, oavsett språk, funktionsförmåga eller andra faktorer.
- Utveckla rutiner för att stötta vårdnadshavare till barn med funktionsnedsättningar.
- Utveckla arbetet med att synliggöra och tillvarata förskolans mångfald av språk, kulturer, funktionsvariationer mm. på ett sådant sätt att det skapar nyfikenhet och förståelse för olikheter.

I våra arbeten som förskollärare, barnskötare, specialpedagog och förskolechef möter vi många barn och familjer med behov av särskilt stöd till följd av vitt skilda anledningar. Vi har arbetat med att anpassa förhållningssätt, bemötande, arbetsmetoder, material och lärmiljö till dessa barn och familjer, för att med tiden inse att många av de punktsatser vi gör och som är avgörande för vissa barn och familjer är bra för alla och gynnar förskolans arbete med mångfald och inkludering. Ur denna insikt har vår projektidé växt fram och formulerats.

2.2 Syfte

Vårt syfte med projektet har varit följande:

- Höja kvaliteten på arbetet och därmed öka måluppfyllelsen vad gäller att stimulera bästa möjliga språkutveckling hos varje enskilt barn med utgångspunkt i deras förutsättningar, erfarenheter och behov oavsett funktionsförmåga.
- Skapa en tillgänglig lärmiljö för alla barn i alla situationer oavsett funktionsförmåga med hjälp av olika pedagogiska arbetsätt och verktyg.

- Utveckla arbetet med att skapa en inkluderande förskola för alla barn och deras familjer, där mångfalden ses som berikande och synliggörs i verksamheten. I begreppet mångfald fånga upp alla människors olika egenskaper, erfarenheter och bakgrund, innefattande faktorer som hudfärg, ålder, religion, sexualitet, könsidentitet, könsuttryck, fysiska och psykiska funktioner, ekonomiska förutsättningar, kulturell härkomst och etnisk tillhörighet.

2.3 Mål

Våra mål med projektet har varit att uppnå följande:

- Grundverksamheten på alla avdelningar på förskolan erbjuder alla barn i alla situationer möjligheter att kommunicera och delta utifrån sina förutsättningar.
- Arbetssätt och rutiner har utvecklats för att kunna stötta alla barn i språkutvecklingen på sitt/ sina modersmål och/eller alternativa kommunikationssätt i förskolan, samt att i högre grad samarbeta med och involvera vårdnadshavarna i det språkutvecklande arbetet på ett sådant sätt att deras kompetens används för att gynna barnets språkutveckling både i förskolan och i hemmet.
- IKT i verksamheten har utvecklats till att vara ett hjälpsamt verktyg för att uppnå ovan nämnda mål med projektet.
- Form och innehåll för att möta och stötta alla vårdnadshavare till barn med fysiska och/eller psykiska funktionsnedsättningar har utvecklats.
- Verksamheten synliggör och tar tillvara på olika funktionsförmågor och olika sätt att kommunicera samt den mångkultur och flerspråkighet som finns på våra förskolor. Vi arbetar medvetet med att lyfta värdet av alla människors olika styrkor, kunskaper och erfarenheter utifrån olika förutsättningar, på ett sådant sätt att barnen och deras familjer känner sig värdefulla både som individer och som del av olika sammanhang. I arbetet med att lyfta mångfalden involveras både barnen och deras vårdnadshavare.
- Verksamheten organiseras så att tid frigörs för pedagoger att mötas och delge varandra kunskaper och erfarenheter, diskutera material och metoder, ta del av ny forskning, stötta och vägleda varandra i svårigheter som uppstår, allt i syfte att möjliggöra utveckling och lärande.
- En handlingsplan med tydliga mål, riktlinjer, strategier och metoder för att uppnå ovan nämnda mål och som säkerställer att verksamheten erbjuder en jämn hög kvalitet över tid har arbetats fram och är väl förankrad bland alla pedagoger på förskolorna.

2.4 Målgrupp

Projektet har bedrivits på fyra mindre förskolor, som alla har samma förskolechef och ligger nära varandra geografiskt. Två av förskolorna, med en respektive två avdelningar, är belägna i hyreshus och delar utegård. De två andra, bestående av fyra respektive två avdelningar, har sina lokaler i paviljonger med utegårdar som gränsar till varandra. Förskolorna ligger i ett socioekonomiskt utsatt område, där många nyanlända och familjer med invandrarbakgrund är bosatta. En övervägande del av barnen på förskolorna är flerspråkiga med ett annat modersmål än svenska.

Vår primära målgrupp är barn med funktionsnedsättningar, ojämna funktionsförmågor och alla barn i gråzonen som är i behov av alternativa och/eller kompletterande kommunikationssätt till det svenska talade språket. I målgruppen inkluderas även barnens vårdnadshavare. Vi vill speciellt fokusera och fånga upp vårdnadshavare till våra flerspråkiga barn, då vi ofta upplever att de förnekar eller avböjer stöd och hjälp, vilket kan bero på kulturella skillnader i synsätt på funktionsnedsättningar och synen på samhällets respektive familjens roll och ansvar att ge stöd.

De mål vi har med projektet och de insatser vi planerar gynnar alla barn oavsett funktionsförmågor. I synnerhet är det gynnsamt för alla våra flerspråkiga barn och deras möjlighet till kommunikation och samspel och en positiv språkutveckling.

3. Genomförande

3.1 Upplägg och uppdrag

För att genomföra de aktiviteter vi haft i projektet valde vi att organisera oss på följande sätt:

Projektledare/språkutvecklare -Anna Thelin, förskollärare/lärare, med uppdrag att:

Samordna gemensamma träffar med pedagoger, språkutvecklare, specialpedagog och andra som är aktiva i projektet, för att ge möjlighet till samtal och reflektion.

Ansvara för kontinuerlig planering, dokumentation, uppföljning och utvärdering i samverkan med språkutvecklare, specialpedagog och förskolechef.

Samla gemensamt material och dokumentation på kommunens intranät där alla medarbetare inom projektet kan ta del av det.

Sammanställa ett utkast till handlingsplan utifrån arbetet i projektet.

Handleda och stötta pedagoger och arbetslag utifrån önskemål och behov

Språkutvecklare/IKT-ansvarig -Anna Grundberg, förskollärare/lärare, med uppdrag att:

Ansvara för utveckling av IKT som pedagogiskt hjälpmedel vid kommunikation

Samordna gemensamma träffar för pedagoger

Handleda och stötta pedagoger och arbetslag utifrån önskemål och behov

Specialpedagog -Linda Nordin, med uppdrag att:

Bidra med specialistkompetens kring språk och kommunikation samt interkulturellt perspektiv på funktionsnedsättningar.

Språkpedagoger -En förskollärare på varje avdelning, med uppdrag att:

Ansvara för att arbetslaget har fokus på språkutveckling och mångfald/mångkultur.

Uppdraget att fokusera på språkutveckling för projektets målgrupp gäller alla språk och kommunikationssätt, i alla situationer, såväl på svenska språket, modersmålet, med hjälp av bild- och teckenstöd eller på annat sätt.

Uppdraget kring mångfald/mångkultur innebär att arbeta aktivt för att inkludera alla barn och familjer i förskolan på ett sådant sätt att verksamheten är tillgänglig både pedagogiskt, socialt och fysiskt.

Förskolechef -Marita Eriksson, ansvarig för de förskolor som ingår i projektet.

3.2 Aktiviteter

Under **vårterminen 2018** har vi haft gruppträffar för alla språkpedagoger en eftermiddag per månad. Det vi fokuserat på under respektive gruppträff har språkpedagogerna fått ansvara för att delge sina kollegor vid nästkommande arbetslagsträff. Som stöd för språkpedagogerna har vi sammanställt en dokumentation utifrån varje gruppträff med det som är viktigt att förmedla vidare till och reflektera över i arbetslagen.

Innehållet på vårterminens gruppträffar har bestått av föreläsningar och utbildning, både internt av specialpedagog och förskollärare med utbildning, erfarenhet och spetskompetens inom området samt via streamade föreläsningar från SPSM. Innehållet har fokuserat på:

- Barns språkutveckling (typisk, flerspråkig, språkstörning)
- Alla barns rätt till kommunikation (svenska språket, modersmål, akk, tack, gakk, tekniska hjälpmedel) och hur vi kan arbeta för att uppnå det
- Interkulturellt perspektiv på funktionsnedsättningar
- Samtalsmetodik och svåra samtal
- IKT som pedagogiskt hjälpmedel vid kommunikation

Gruppträffarna har haft följande innehåll:

Uppstart av projektet januari -18

Presentation av projektet utifrån ansökan.

Förhållningssätt till projektet och vårt arbete.

Samtal och reflektioner kring alla barns rätt till kommunikation

Gruppträff februari -18

Presentation av projektets upplägg och våra olika uppdrag.

Samtal kring alla barns rätt till kommunikation och hur vi kan arbeta för att uppnå det.

Gruppträff mars -18

Fokus på mångfald av funktionsförmågor, kulturer, språk och kommunikationssätt.

Föreläsning och diskussioner om interkulturellt perspektiv på funktionsnedsättningar.

Samtal kring hur vi kan synliggöra och utmana de normer, värderingar och fördomar vi alla bär på, med syfte att öka förståelsen för varandras olikheter och förbättra samarbetet.

Gruppträff april -18

Samtalsrunda och kollegial handledning kring pågående arbete på respektive avdelning.

Föreläsning och samtal kring språklig socialisering i olika kulturer samt flerspråkig utveckling och språkstörning.

Presentation av grundskolans modell där stödinsatser delas in i ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd.

Samtal kring hur vi i förskolan kan skapa en egen mall med stödinsatser i olika nivåer för att höja kvaliteten och skapa en likvärdighet mellan förskolor och avdelningar.

Gruppträff maj -18 (heldag)

Nulägesrapport projekt Språkskatten.

Fokus på språkplanering och utveckling av tidigare använt dokument.

Uppföljande samtal kring hur vi i förskolan kan skapa en mall med stödinsatser.

Gruppträff maj -18

Föreläsning och dialog med skolpsykolog utifrån gruppens önskingar och frågeställningar kring svåra samtal och samtalsmetodik:

- Tips och råd kring att leda svåra samtal vid tex funktionsnedsättningar och trauman.
- Vilka frågor törs vi ställa till familjerna? Riskerar vi att väcka svåra minnen och trauman?
- Hur hanterar pedagoger och arbetslag svåra saker de får ta del av i samtal med familjer?
- När skickar vi barn/vårdnadshavare vidare till BUP, psykiatri, HC mm?

Gruppträff juni -18

Utvärdering av innehåll och upplägg av projektarbetet under vårterminen 2018.

Uppföljning av träff med skolpsykolog om svåra samtal och samtalsmetodik.

Presentation av förslag på gemensam mall för stödinsatser i förskolan.

Under **höstterminen 2018** gjorde vi utifrån språkpedagogernas utvärdering vissa förändringar gällande främst upplägget. Det fanns ett uttalat behov av att fler skulle få möjlighet att delta i gemensamma träffar för att öka delaktigheten i projektet. Vi lade då in tid till gemensamma träffar och arbete varje tisdageftermiddag:

Tisdagsträffar vecka 1-4 varje månad

Vecka 1: Gruppträff för språkpedagoger

Vecka 2: Tid och möjlighet för språkpedagoger att mötas och besöka varandras avdelningar

Vecka 3: Fokusträff utifrån önskat innehåll och med deltagare utifrån behov

Vecka 4: IKT-träff med representant från varje avdelning

Under höstens gruppträffar har fokus varit att ge möjlighet till lärandesamtal och kollegial handledning utifrån vårens innehåll och pågående arbete mot målen med projektet.

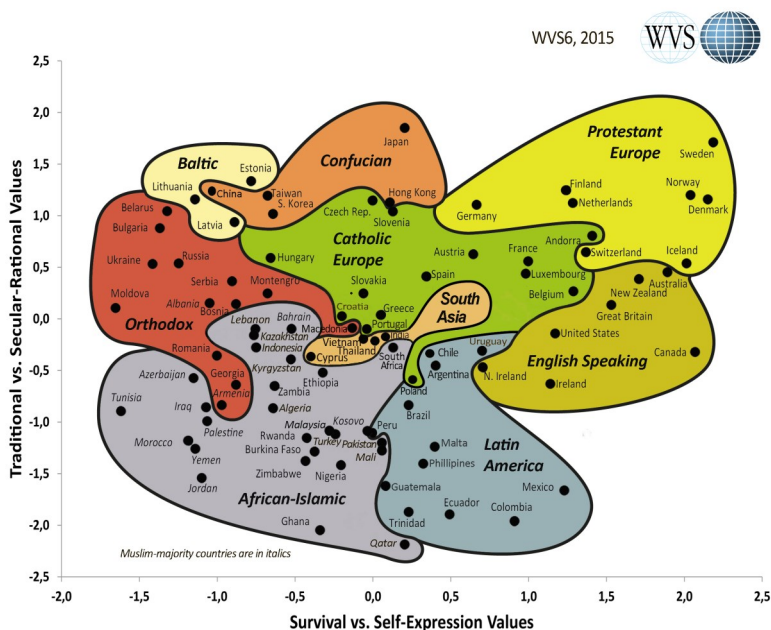
Vid fokusträffarna har vi arbetat med att utveckla samverkan med barnens familjer, främst kring att synliggöra förskolans mångfald av funktionsförmågor och kulturer. Vi har beslutat om en gemensam karneval i samband med förskolans dag i maj 2019, där syftet är att i samarbete med familjerna visa upp vår mångfald av språk, funktionsförmågor och kulturer.

IKT-gruppens arbete med att utveckla arbetet med IKT som hjälpmedel vid kommunikation har främst pågått under hösten och innehållit följande:

- Upprättat ett dokument om förhållningssätt till lärplattan
- Valt ut appar som främjar barns språkutveckling på svenska, appar som underlättar kommunikationen för barn med annat modersmål samt appar för barn med alternativa kommunikationssätt (ritprata, bild- och teckenstöd mm).
- Tagit fram en bank med qr-koder som skickar barnen till olika filmer, sånger och ramsor på barnens modersmål.
- Utvecklat användandet av projektorer för att öka barnens förutsättningar att både få uppleva och lära sig genom digitala verktyg.
- Skapat två karaktärer, Bo och Lo som är superhjältar. Med hjälp av dem stimuleras det lekfulla och lustfyllda lärandet hos barnen och ökar motivationen att kommunicera.

Under hösten har även några pedagoger fått möjlighet att delta i en teckenstödkurs. Pedagoger som har arbetet länge inom området har gått denna kurs tidigare.

Sammanfattningsvis har fokus under vårens träffar varit att skapa en gemensam teoretisk grund att arbeta utifrån och att starta upp arbetet på alla avdelningar. Fokus under höstens träffar har varit att ge möjlighet till lärandesamtal och kollegial handledning, att utveckla form och innehåll på våra samtal som gör att vi kan lära av och stötta varandra i arbetet. Vi har lagt mycket tid på att reflektera kring människor och samhällets normer, värderingar, fördomar och förhållningssätt. Då vi upplever att mycket i samhället fokuserar på prestationer och kunskapsmål, så har vi velat lyfta fram och reflektera kring faktorer som är viktiga för att skapa en positiv självkänsla och förhållningssätt som lyfter både pedagoger, barn och vårdnadshavare. Dessa samtal har skett ur ett socialt och kulturellt perspektiv, där vi återkommande utgått och återkopplat till kulturkartan (welzel-inglehart's culture map).



Kulturkartan visar hur olika länder i världen placerar sig utifrån medborgarnas värderingar.

Länderna placeras ut efter sina värden på två axlar.

X-axeln, mäter synen på livet i en rangordning från ren överlevnad till livskvalitet, tillit och självförverkligande. Ju längre högerut ett land placerar sig, desto viktigare är individens frihet.

Y-axeln, mäter traditionella värderingar där religiösa föreställningar och respekt för auktoriteter hamnar långt ned och sekulära, rationella, hamnar högre upp på skalan.

3.3 Resultat utifrån våra mål med projektet

Avdelningarna har kommit olika långt i sitt utvecklingsarbete beroende på nivån på pedagogers kunskapsnivå vid projektstart samt faktorer som hur väl samarbetet i arbetslaget fungerar och barngruppernas storlek och sammansättning. Nedan redovisas en samlad bild av de resultat vi ser.

Mål: Grundverksamheten på alla avdelningar på förskolan erbjuder alla barn i alla situationer möjligheter att kommunicera och delta utifrån sina förutsättningar.

Nuläge: Vi har delvis uppnått målet, mer tid behövs för implementering.

Vi har utarbetat en mall för stödinsatser med fokus på bland annat språk och kommunikation. Syftet med den är att uppnå en likvärdighet så att våra barn, oavsett förskola och avdelning, erbjuds en kommunikativt tillgänglig utbildning.

Tre nivåer av stödinsatser:

- Ledning och stimulans - Insatser som utgör obligatorisk del av grundverksamheten och är ett stöd till alla barn
- Extra anpassningar - Insatser när funderingar, oro och/eller svårigheter kring barn uppstår, gällande på såväl individ som gruppnivå, och som sker innan eventuell kontakt med barnhälsan
- Särskilt stöd - Insatser då barnhälsan är inkopplad

Tre riktningar på stödinsatser:

- Pedagogers förhållningssätt och arbetsmetoder
- Lär miljös utformning och anpassningar
- Innehåll och upplägg gällande undervisning och utbildning

	Ledning och Stimulans – Insatser som utgör obligatorisk del av grundverksamheten och är ett stöd till alla barn	Pågå	Re- sätter	St på börja
Pedagoger - Kompetens Förhållningssätt Arbetsmetoder Stöd	Utgår från skollag, läroplan och värdegrund			
	Pedagogisk taktik i alla situationer			
	Närvarande, Språkande, Lekande, Flexibel i samspel med barnen			
	Tydligt kroppsspråk (gestor och mimik)			
	Avvända sig av AKEK vid behov			
	Samarbeta med vårdnadshavare			
	Synliggöra rik mångfald av språk, kulturer, funktionsförmågor mm.			
Lär miljö - Innehåll Utformning Anpassning	Avvända Språkplaneringsdokument för kartläggning, analys, planering, uppföljning, utvärdering och dokumentation av barnens språkutveckling			
	Möbler och Pedagogiskt material anpassat och placerat på ett medvetet och lämpigt sätt utifrån enskilda barn och barngruppen i sin helhet			
	Bild- och teckenstöd vid rumsituationer			
	Dagschema			
	Aktivitetstavla			
	Kommunikationskort			
	Ordbanker (rveiska, modersmål, bild, tecken)			
	Begreppsordlistor (modersmålstöd i samarbete med hemmen)			
	Bokpåsar, Sagopåsar, Släpppåsar på olika språk			
	ICT Digitala media i form av dator, lärtavla, projektor			
Undervisning/ Utbildning - Innehåll Upplägg	Struktur och rutiner som är tydliga för alla barn			
	Läsa barnen utforska med alla sinnen och med olika uttrycksstilar			
	Konkret material, bilder och eller tecken som stöd till talpröket			
	Modersmålstöd i form av begreppsordlistor, ordbanker och digitala media (se-lyssna)			
	Delta barngruppen med hänsyn till både enskilda barns behov och verksamhetens mål			

I mallen finns ett värderingsverktyg för att pedagoger och arbetslag ska kunna göra en analys av nuläget vad gäller hur långt de kommit i arbetet med de olika stödinsatserna.

Planering och utvärdering av delmål utifrån mallen för stödinsatser
Delmål att arbeta mot (väl avgränsat och utvärderingsbart)
Motiv till delmål
Hur långt har ni kommit i processen att uppnå målet?
Vad ser ni för framgångsfaktorer i arbetet mot målet och som på ett tydligt sätt gynnar barnen och verksamheten?
Vilka eventuella svårigheter har ni upplevt under arbetet mot målet?
Hur arbetar ni vidare för att uppnå målet? Vad blir nästa steg?

Utifrån analysen får arbetslagen prioritera ett antal delmål att fokusera på i sitt utvecklingsarbete.

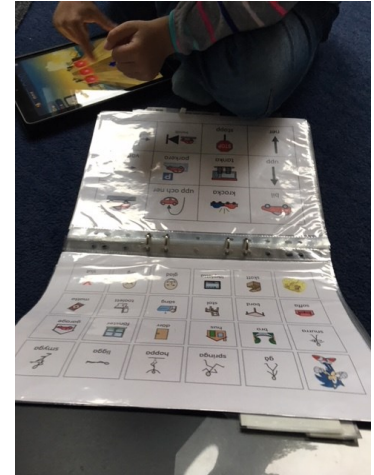
Vi ser hos pedagogerna en markant ökad medvetenhet och kunskap om vikten av att använda sig av och erbjuda olika sätt att kommunicera i mötet med barnen för att verksamheten ska vara tillgänglig för alla barn och att de ska kunna vara delaktiga oavsett funktionsförmågor. Alla avdelningar använder sig av bild- och teckenstöd i olika former. Det finns tillgång till dagsscheman, kommunikationskortor i mappar eller som nyckelringar att hänga runt halsen och ordbanker med ofta använda svenska ord översatta till barnens modersmål och illustrerade med både bild och tecken. Många använder sig av konkret material som stöd till talspråket, tex sagopåsar och sångpåsar.

Svenska	Bild	Tecken	Engelska	Arabiska
Hej			Hello, hi	<u>Marhaba</u>
Valkommen			Welcome	<u>Ahla w sahlan</u>
God morgon			Good morning	<u>Sabah al khair</u>
Tack			Thankyou, thanks	<u>شكرا Chokran</u>
Varsågod			You are welcome	<u>Tfadai</u>
Förlåt			Pardon	<u>عذو Malesh</u>
Bra			Good	<u>Jayed</u>
Ja			Yes	<u>Naam</u>
Nej			No	La
Hej då			Bye	<u>Ma salama</u>
Slut/Färdigt			Final, complete	<u>Khalas</u>
gå hem			Go home	<u>Rouh al beit</u>

Ordbanker med svenska ord och begrepp i olika kategorier, illustrerade med bild och tecken och översatta till barnens modersmål



Nyckelringar med bilder och tecken i olika kategorier och för olika situationer



Kommunikationskortor som stöd vid samtal och aktiviteter

Det finns många goda exempel från barngrupperna som visar att bild- och teckenstöd hjälper barnen att förstå och att kommunicera. Några exempel på vad vi ser och hör:

- När någon är arg eller ledsen hämtar kompisarna kort med bild och tecken som visar den känslan och visar för barnet samtidigt som de gör tecknet, det är som att de vill bekräfta barnets känsla och visa att de förstår.
- En avdelning har ett barn med en funktionsvariation som innebär att familjen har mycket kontakt med habiliteringen, bland annat kring kommunikationsstöd. En av föräldrarna berättar för pedagogerna att de är så tacksamma att förskolan jobbar med bild- och teckenstöd med *alla* barn. Det gör att de inte känner sig så utpekade och dessutom innebär det att deras barn får möjlighet att kommunicera med de andra barnen och med pedagogerna. Den här familjen är flerspråkig och föräldern berättar även att arbetet med bilder och tecken hjälper henne att lära sig svenska bättre.
- Barn som hamnar i affekt och inte förmår berätta vad som hänt eller vad de vill, kan med hjälp av bilder peka och på så vis förmedla känslor och behov.
- Barn sätter röda kryss på saker eller bilder som föreställer något de inte vill göra, ibland hamnar kryssen även på människor...
- Barnen tecknar och använder bilder spontant för att kommunicera med varandra. En del barn tecknar även hemma, vilket skapar nyfikenhet och intresse hos föräldrar.
- Övergångar mellan olika aktiviteter fungerar mycket bättre när pedagoger använder sig av bilder så att alla barn förstår vad som ska hända och vad de ska göra.



Mål: *Arbetsätt och rutiner har utvecklats för att kunna stötta alla barn i språkutvecklingen på sitt/sina modersmål och/eller alternativa kommunikationssätt i förskolan, samt att i högre grad samarbeta med och involvera vårdnadshavarna i det språkutvecklande arbetet på ett sådant sätt att deras kompetens används för att gynna barnets språkutveckling både i förskolan och i hemmet.*

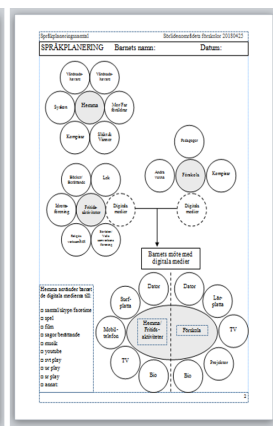
Nuläge: Vi har delvis uppnått målet. Mer tid behövs för utveckling och implementering av kunskap, förhållningssätt, arbetsmetoder och material så att alla pedagoger känner förtroendet med att använda sig av det i praktiken och i samarbete med vårdnadshavare.

Pedagogerna har fått en ökad teoretisk kunskap vad gäller barns språkutveckling (typisk, flerspråkig, språkstörning). Några pedagoger har fått möjlighet att påbörja teckenstödskurs. Alla avdelningar använder sig av bild- och teckenstöd i någon omfattning samt ordbanker för att synliggöra och stötta barnens alla språk och kommunikationssätt. Utveckling och revidering av språkplaneringsdokument pågår för fullt. Vi har under flera år använt oss av ett enklare dokument som gett ganska lite stöd till pedagogen, vilket inneburit att kvaliteten på både språkkartläggning och vidare arbete berott mycket på pedagogens kompetens och erfarenhet. Vårt mål med det nya dokumentet är att det ska utgöra ett bättre stöd till pedagogen genom hela processen. Språkplaneringsmaterialet består av fyra delar:

1. Språkkartläggning
2. Analys av språkkartläggning
3. Språkplanering, uppföljning och utvärdering
4. Dokumentation av språkutveckling

Dokumentet innehåller även en handledning som beskriver syfte, teoretisk bakgrund samt praktiskt genomförande för de olika delarna. Här återstår dock mycket arbete.

Del 1 Språkkartläggning - genomförs tillsammans med vårdnadshavare för att få en tydlig bild av barnets exponering för sina olika språk både på fritiden och i förskolan.



Del 2 Analys utifrån språkliga, pedagogiska och sociala faktorer. Görs med kollegor.

Del 3 Språkplanering - görs tillsammans med vårdnadshavare utifrån del 1 och 2

Under hösten har språkpedagogerna börjat testa de nya dokumenten enligt vår plan för implementering. De har valt ut ett barn/familj på sin avdelning att genomföra språkkartläggning med. Efter genomförd kartläggning har språkpedagogerna tillsammans med språkutvecklarna träffats för gemensam genomgång och reflektion. Vi har då tittat på både innehållet i kartläggningen, funderat på analysen, samt dokumentets utformning och funktion. Syftet har varit att lyfta fram det som upplevs bra och det som behöver utvecklas vidare vad gäller materialets innehåll och upplägg. Utifrån det här upplägget har vi utvecklat och reviderat dokumentet allt eftersom. Planen framöver är att vid gruppträffar ska pedagoger kunna lyfta speciella barn/ärenden där de känner att de behöver kollegial handledning för att analysera språkkartläggningen och planera det fortsatta språkutvecklande arbetet. Ett sådant upplägg innebär att vi tar tillvara på den samlade kompetens och erfarenhet som finns bland pedagogerna på våra förskolor. Vi har även pratat om att det bör vara förskollärare med god kompetens och erfarenhet som ansvarar för språksamtalen.

Mål: IKT i verksamheten har utvecklats till att vara ett hjälpsamt verktyg för att uppnå ovan nämnda mål med projektet.

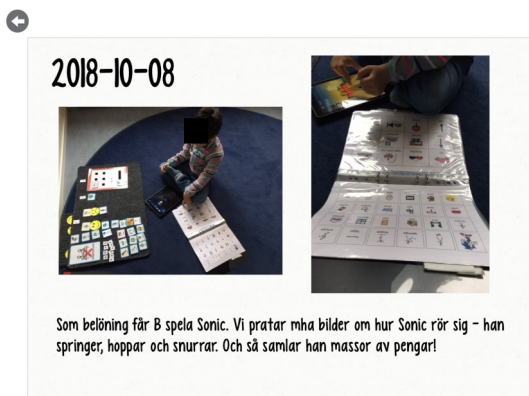
Nuläge: Vi har delvis uppnått målet. Våra svårigheter har varit och är att få tillgång till programvara och appar till våra lärplattor samt tid till fortbildning av pedagoger. Kunskap och förtrogenhet kring användandet av lärplattor varierar stort mellan pedagoger. En inventering av kunskapsnivån och behovet av fortbildning har genomförts och utbildning av de med störst behov har påbörjats i slutet av året. I de arbetslag där kompetensen finns har lärplattorna använts som kommunikationsstöd, för att läsa av qr-koder kopplade till material på olika språk och till att planera, dokumentera och utvärdera undervisning tillsammans med barnen.



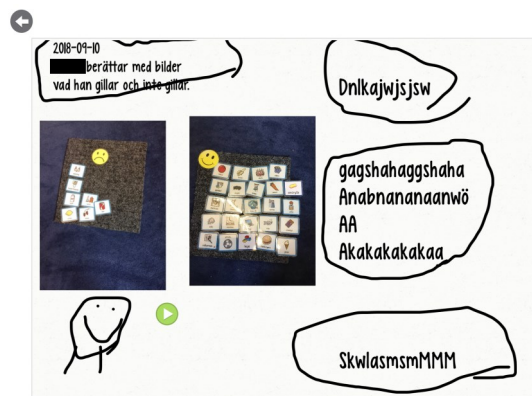
Grid Player har testats av några pedagoger som kommunikationsstöd



IKT-ansvarig har skapat **QR-koder** för att synliggöra och stötta barnens olika modersmål



Ritprata används av en del pedagoger till att planera, dokumentera och utvärdera verksamheten.



Ritprata ger möjlighet att på olika sätt låta barnen uttrycka sin mening, bland annat genom att spela in vad barnen berättar.

Mål: Verksamheten synliggör och tar tillvara på olika funktionsförmågor och olika sätt att kommunicera samt den mångkultur och flerspråkighet som finns på våra förskolor. Vi arbetar medvetet med att lyfta värdet av alla människors olika styrkor, kunskaper och erfarenheter utifrån olika förutsättningar, på ett sådant sätt att barnen och deras familjer känner sig värdefulla både som individer och som del av olika sammanhang. I arbetet med att lyfta mångfalden involveras både barnen och deras vårdnadshavare.

Nuläge: Vi har uppnått målet men kommer att fortsätta jobba för att bli ännu bättre. Det syns tydligt i pedagogers förhållningssätt, innehåll och aktiviteter på avdelningarna samt i lärmiljön att kunskap och medvetenhet kring detta ökat. Som grund i det arbetet ligger alla våra samtal med vårdnadshavare som ger oss pedagoger värdefull information gällande våra familjers kunskaper och erfarenheter, sociala och kulturella tillhörighet, svårigheter de upplevt och som påverkar deras hälsa, den språkliga miljö de lever i och andra saker. Tillsammans ger det oss insikt och förståelse för familjen så att vi kan arbeta för att de ska känna att deras barn blir sedda och utgör en viktig del av verksamheten.

Alla avdelningar har ett högtidshjul, där alla de högtider och traditioner som barnens familjer firar hemma dokumenteras för att sedan uppmärksammas även på förskolan. Vi använder oss av begreppsordlistor och ordbanker för att översätta svenska ord och begrepp till barnens modersmål och illustrera med bild och tecken. I översättningsarbetet är vårdnadshavarna involverade och det är tydligt att de uppskattar att få vara delaktiga och att deras kunskap uppskattas.

Bland barnen finns det en mycket stor respekt och nyfikenhet inför olikheter, likväl olika funktionsförmågor, olika språk och kommunikationssätt som olika högtider, traditioner, utseende, hudfärg och kläder.

På de flesta avdelningar finns flerspråkig personal. Vissa är födda och uppvuxna i Sverige, andra har kommit hit som barn eller senare i livet. En del är utbildade förskollärare eller barnskötare. Vissa är extraarbetare, vilka inte har någon pedagogisk utbildning men som ändå är värdefulla i vår verksamhet då de tillför både språklig och kulturell kompetens. Alla är de viktiga förebilder för våra barn, för oss pedagoger är de en värdefull källa till kunskap och förståelse för människor från andra kulturer och vad det innebär att lämna sitt hemland och börja om i ett nytt främmande land. De flerspråkiga pedagogerna har varit och är viktiga när vi arbetar med att lyfta mångfalden.

Under våren 2019 kommer vi att tillsammans planera och förbereda för en gemensam karneval i samband med förskolans dag i maj. Vårt mål är att i samarbete med barnen och deras familjer få visa upp den mångfald av språk- och kommunikationssätt, kulturer och funktionsvariationer som vi har inom Sörlidenområdets förskolor. Det känns otroligt inspirerande och spännande att få visa upp det vi jobbar så hårt för att bli riktigt bra på!



Högtidshjul

Svenska	Kroatiska	Mongoliska	Arabiska	Tigrinja	Swahili	Engelska	Bengali
Hej	Zdravo	Sain uu Сайн байна уу	Marhabaan مرحبا	Selam ሰላም	Hi	Hello	Hallo
Ett	Jedan	Neg нь Khoyor хоёр	Wahed واحد Achnan اثنين	Et .ḳḳ	An	One	Äck
Två	Dva	Gurav гурван	Thlath ثلاثة	Tvo ḥḳḳ	Mbili tatu	Two	Doi
Tre	Try			Tre ḳḳḳḳ		Three	Tin
Arg	Arg	Uurlej ben уурлаж байна	Ghadib غاضب	Kutu ḳḳḳ	Hasira	Angry	Ragg
Glad	Sretan	Azh adjelte аз жаргалтай	Saeid سعيد	Hugus	Furaha	Happy	Koshi
Ledsen	Oprostite	Urchlare уурчларай	Asif اسف	Muhuraj	Pole	Sad	Dooki
Trött	Umoran	Yatersan ядарсан	Mutaeib متعب	Dcham	Uchovu	Tired	Klanto

Ordbank

Mål: *Form och innehåll för att möta och stötta alla vårdnadshavare till barn med fysiska och/eller psykiska funktionsnedsättningar har utvecklats.*

Nuläge: Vi har nästan uppnått målet. Vi ser en ökad kunskap och medvetenhet hos pedagogerna när det gäller hur människor ser på funktionsnedsättningar i olika sociala och kulturella kontexter. Vi ser även att arbetslagen snabbare fångar upp barn och familjer där svårigheter förekommer och erbjuder stöd och hjälp, pedagogerna känner sig tryggare med hur de ska hantera dessa situationer.

Vi arbetar sedan tidigare med att erbjuda familjerna kontinuerliga samtal i form av välkomstsamtal, inskolningssamtal, uppföljningssamtal, språkplaneringssamtal och utvecklingssamtal, med fokus på att skapa goda relationer som gör att vårdnadshavarna känner tillit till oss pedagoger och öppnar upp för råd och stöd vi kan erbjuda. Utifrån föreläsningen om samtalsmetodik och svåra samtal så har vi även diskuterat frågan om alla pedagoger måste hålla dessa samtal, även om de tycker att det är väldigt jobbigt och känner sig osäker. Här ser vi en ökad öppenhet med att i arbetslagen ta hjälp av varandra vid dessa samtal.

En svårighet vi ofta upplevt är att sätta gränser för vad som ingår i vår lärarprofession och när vi bör hänvisa familjerna vidare för stöd inom annan profession. Många av de familjer vi möter befinner sig i ett utsatt läge och den goda relation vi skapar med dem gör att de gärna vänder sig till oss. Vi har dock under året tydliggjort våra gränser och det finns även en sammanställning med kontaktuppgifter till olika verksamheter som vi kan ge till vårdnadshavarna för att hjälpa dem till lämplig kontakt.

Mål: *Verksamheten organiseras så att tid frigörs för pedagoger att mötas och delge varandra kunskaper och erfarenheter, diskutera material och metoder, ta del av ny forskning, stötta och vägleda varandra i svårigheter som uppstår, allt i syfte att möjliggöra utveckling och lärande.*

Nuläge: Vi har uppnått målet. Alla tisdagseftermiddagar är upplagda så att en pedagog från varje avdelning inte är schemalagd i barngrupp, utan kan delta i gemensamma gruppträffar och/eller utföra enskilt arbete utifrån målen med projektet. Vi ser och hör att pedagogerna uppskattar dessa träffar med tid för att lyfta svårigheter och delge goda exempel. Arbetet blir mer ett tillsammansprojekt där vi verkligen använder oss av vår samlande kompetens. Det har under årets gruppträffar, främst under hösten, varit många aha-upplevelser där pedagoger upplevt att de fått värdefulla pusselbitar att ta med sig till sitt arbetslag och sin barngrupp.

Mål: *En handlingsplan med tydliga mål, riktlinjer, strategier och metoder för att uppnå ovan nämnda mål och som säkerställer att verksamheten erbjuder en jämn hög kvalitet över tid har arbetats fram och är väl förankrad bland alla pedagoger på förskolorna.*

Nuläge: Vi har nästan uppnått målet. Innehåll och upplägg på handlingsplanen är klart men det krävs mer tid till att skriva och färdigställa den. De mål, riktlinjer, strategier och metoder som den innehåller har vi jobbat aktivt med under detta år och där upplever vi en tydlig skillnad vad gäller kunskap och medvetenhet bland pedagogerna. Här ser vi dock en stor variation som delvis är kopplad till hur länge en person har jobbat inom Sörlidenområdet förskolor men även andra faktorer spelar in. Vår förhoppning är att vi genom ett bättre mottagande av nya medarbetare ska kunna förbättra det.

4. Analys och tolkning

4.1 Språkpedagogernas uppdrag

Något som varit kul att följa under projektåret är hur språkpedagogerna har utvecklats utifrån sitt riktade uppdrag. De har alla klivit fram och tagit mer ansvar i arbetet på sina avdelningar. Inledningsvis fanns en viss osäkerhet mot kollegor i arbetslaget kring hur de skulle förhålla sig till sitt utökade ansvar och hur de skulle göra för att få alla delaktiga i arbetet. Vi hade en gemensam uppstart av projektet för alla pedagoger där vi presenterade syfte, mål, upplägg och innehåll men det tog ändå tid innan alla hade tagit till sig den informationen och fått en förståelse för projektet. Något de flesta språkpedagoger upplevde under vårterminen var att det var svårt att hinna delge kollegor information och att få dem att känna sig delaktiga i det praktiska arbetet på avdelningarna. Det fanns en önskan att fler skulle få möjlighet att delta i gemensamma träffar för att öka delaktigheten och utifrån det så utökade vi antalet gemensamma träffar så att alla pedagoger fick möjlighet att delta. Det har upplevts som positivt och överlag har det blivit en större vi-känsla för projektarbetet. För att alla ska hinna ta del av gemensam information så har vi bestämt att införa individuell lästid för alla pedagoger, vilket innebär schemalagd tid varje vecka för att läsa och ta del av dokumentation från våra olika träffar. Vi har även pratat om och tydliggjort att alla i arbetslaget har ett ansvar även om det är en person som deltar vid gruppträffar och formellt har ett utökat ansvar.

4.2 Gruppträffar - upplägg och innehåll

Under vårterminens gruppträffar med språkpedagogerna var fokus på att ge ökad teoretisk kunskap inom ett antal områden, att gemensamt synliggöra och reflektera över våra olika normer, värderingar och fördomar, samt att stötta varandra för att komma igång med det praktiska arbetet på avdelningarna. Under höstterminen har det arbetet fortsatt samtidigt som våra träffar utvecklats allt mer till att bestå av gemensam reflektion och kollegial handledning. Vi har tillsammans arbetat oss fram till samtalsformer som innebär att alla får taltid och möjlighet att både lyfta svårigheter och delge framgångsfaktorer. Från början hade våra samtal en benägenhet att hamna i diskussioner om negativa faktorer, utan ett tydligt syfte/mål att hitta lösningar. Efter gemensam reflektion kring detta och ett uttalat mål att fokusera på det vi kan påverka och lyfta saker i gruppen som innebär att vi kan hjälpa varandra att utvecklas och nå målen med projektet, så har kvaliteten på våra träffar ökat markant. Att tillsammans arbeta sig fram till en samtalsform och ett samtalsklimat där alla är delaktiga och bidrar till utveckling och lärande har varit spännande, lärorikt och viktigt inför fortsatt utvecklingsarbete.

Vi har också sett att faktorer som *var* och *hur* våra träffar genomförs faktiskt har en stor effekt på atmosfären - stämningen i rummet och i samtalen. Skillnaden är stor mellan att träffas i skolans trånga konferensrum med dålig luft och utan fönster i jämförelse med att ses i ett modernt välutrustat konferensrum med möjlighet att beställa fika. Det är en stor vinning i att få lämna de lokaler och byggnader där förskoleverksamheten äger rum och förflytta sig till en annan miljö. Det är som att det är lättare att reflektera över vårt arbete när vi inte bara mentalt tar ett steg tillbaka för att få en överblick utan även rent fysiskt får lite avstånd till den plats där det praktiska arbetet sker. Oavsett orsak så ser vi att en trevlig miljö och gott fika är viktiga faktorer för att skapa en positiv samvaro och grupp-känsla!

4.3 Värdegrund och förhållningssätt

I *tillgänglighetsmodellen* från SPSM så är en av indikatorerna *normkritik och attityder*, vilket är något vi arbetat medvetet med under året. Samtalen under våra gruppträffar har haft mycket fokus på hur våra normer, värderingar och fördomar formas utifrån den sociala och kulturella miljö där vi växer upp, samt hur det påverkar vårt förhållningssätt till det vi möter. Det är viktigt att förstå

hur detta påverkar oss i mötet med det vi upplever som annorlunda, i mötet med människor från andra kulturer, med en annan syn på samhällsfunktioner och skolans roll, med en annan värdegrund och syn på jämställdhet, med en annan inställning till funktionsnedsättningar och psykisk ohälsa, med en annan syn på tid och mat och många andra saker. Det är viktigt för samarbetet i arbetslaget, för att få en förståelse för varandras olikheter, för att lösa konflikter, för att lyfta varandras styrkor och arbeta tillsammans mot uppsatta mål. Inte minst så är det viktigt för var och en av oss, för att kunna reflektera över och förstå varför vi tänker, känner och handlar på ett visst sätt.

I den handlingsplan vi arbetat med att utveckla under året har vi sammanställt några grundläggande förhållningssätt vi strävar efter i mötet med olikheter:

- Tydlighet kring de lagar och grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på och de lagar och styrdokument som förskolan har att förhålla sig till, samt vilka krav och förväntningar det ställer på våra familjer
- Medvetenhet om att vi människor formas utifrån vår sociala och kulturella omgivning samt de kunskaper och erfarenheter vi förvärvar och att det bygger våra normer och värderingar som styr hur vi tänker, känner och handlar. Den kultur och de normer och värderingar vi fostras in i som barn är otroligt svåra att frigöra sig från som vuxen.
- Medvetenhet om att vi alla bär på fördomar och att det påverkar våra tankar, känslor och handlingar, vilket innebär att vi pedagoger behöver arbeta tillsammans med att synliggöra och ifrågasätta våra fördomar för att kunna bemöta våra barn och familjer på ett professionellt sätt.
- Öppenhet, nyfikenhet och ett intresse av att försöka förstå det vi möter
- Respekt och tolerans för det vi möter, även när vi inte förstår eller tycker lika
- Förståelse för att de olikheter vi möter sällan går att värdera eller sortera som *rätt* eller *fel* utan istället handlar om att se på saker på olika sätt och ur olika perspektiv
- Insikt och acceptans om att livet är ett tillsammansprojekt och att vi alla vinner på att få göra det vi är bra på och som känns inspirerande och meningsfullt
- Medvetenhet om och fokus på de faktorer som ingår i vår profession och som vi kan och bör påverka
- Acceptans inför och förmågan att släppa de faktorer som ligger utanför vår profession och som vi inte kan eller bör påverka

Det är svårt att mäta resultatet av ett sådant arbete, men under våra gruppträffar märker vi att fler uttrycker en större förståelse och acceptans för olikheter och en inställning att lyfta fram det vi är bra på och arbeta tillsammans. Det märks även skillnad i det praktiska arbetet på avdelningarna där vi ser att fokus i högre grad är på att söka förståelse än fel och brister. Det gör stor skillnad när vi håller fokus på rätt saker, på det vi kan och bör fokusera på och som gör oss gott, istället för att hamna i negativa spiraler av tankar, känslor och handlingar som inte leder till utveckling och arbetsglädje.

Vid språkpedagogernas utvärdering av projektarbetet under året framkommer tydligt att just samarbete och förhållningssätt i arbetslagen är något som ibland upplevs svårt. Det uttrycks en oro för att trampa kollegor på tårna, att inte hinna delge information till alla och att inte veta vad kollegorna tycker och tänker i olika frågor. Utvärderingen visar att det krävs tydlig kommunikation mellan pedagoger för att inte missförstånd ska uppstå och det är viktigt att prioritera tid för reflektion i arbetslagen kring våra förhållningssätt till olikheter, våra normer, värderingar och fördomar, hur vi tillsammans hanterar och löser konflikter och dilemman som uppstår. Inför nästa år så funderar vi på att schemalägga tid till detta regelbundet för att förebygga missförstånd och konflikter.

4.4 Språk och kommunikation

Språk och kommunikation är en förutsättning för utveckling och lärande och därför är det så viktigt att arbeta för att alla barn i alla situationer ska ha tillgång till ett kommunikationssätt som fungerar. Vi har samtalat mycket utifrån SPSMs tillgänglighetsmodell och vikten av att arbeta för en bred bas vad gäller ledning och stimulans och som fungerar för de flesta barn och minskar behovet av extra anpassningar och särskilt stöd. Flera pedagoger har dock uttryckt att mycket fokus hamnar på språk och kommunikation och att arbetet med andra läroplansmål hamnar i skymundan. Det har varit svårt att förmedla och förankra bland alla pedagoger att oavsett vad vi gör i förskolan så måste alla barn ha tillgång till ett sätt att kommunicera som fungerar för dem. Vid samtal med vårdnadshavare som inte fullt ut behärskar det svenska språket, så är vi noga med att boka tolk för att vara säkra på att vi förstår varandra. På samma sätt bör barnen få det stöd och den hjälp de behöver för att kommunikationen ska fungera och att de ska kunna ta del av innehållet i verksamheten utifrån läroplansmålen. Det är troligt att en bättre uppstart av projektet där vi tydligare beskrivit och diskuterat dessa faktorer hade varit en stor fördel för det fortsatta arbetet mot vårt mål att grundverksamheten på alla avdelningar ska erbjuda alla barn i alla situationer möjligheter att kommunicera och delta utifrån sina förutsättningar. Under året har det uppkommit frågor och en oro för att tillgången till bild- och teckenstöd leder till att barn inte utvecklar det svenska språket. En del pedagoger har observerat att barn väljer att peka på bilder istället för att prata trots att de har den förmågan. Våra samtal och reflektioner kring detta har landat i att det är viktigt att reflektera kring varje enskilt barns förmågor för att kunna stötta och utmana dem utifrån deras nivå.

Vi ser en tydlig förändring hos pedagogerna vad gäller förhållningssätt till barn med språkliga svårigheter och barn med flera språk som lever i en komplex språklig miljö som påverkar språkutvecklingen. Det som många pedagoger förut tyckte kändes svårt och jobbigt upplevs nu av fler som spännande och utmanande att arbeta med. En förklaring till det är nog våra gemensamma träffar för reflektion och kollegial handledning som innebär ett stöd i arbetet kring det som är svårt, arbetet blir mer av ett tillsammans-projekt.

Vid språkpedagogernas utvärdering av projektarbetet nämner de några saker som de upplevt som svårt i arbetet med bild- och teckenstöd. En del pedagoger tycker att det är svårt att veta hur de rent praktiskt ska använda sig av bilder och tecken med barnen, en del upplever svårigheter med att få barnen att förstå och själva använda bilder och tecken, några tycker att det är svårt att avväga hur mycket bild- och teckenstöd som ska sitta på väggarna utan att det blir för rörigt. Flera pedagoger upplever svårigheter med att anpassa lärmiljön så att det funkar för alla när barngruppen är väldigt ojämn vad gäller språk och olika förmågor. Vi kommer att jobba med dessa frågor och funderingar under kommande år. Det är viktigt att våga prova, göra fel och göra om.

4.5 Barnens upplevelser och uttryck

För att kunna utveckla en kommunikativt tillgänglig lärmiljö för alla barn, så har pedagogerna varit lyhörda och observanta på hur barnen reagerar på olika former av stöd och arbetsmetoder. Arbetet med att ta fram lämpliga bilder och tecken för olika ändamål och i ett format som fungerar i det praktiska arbetet för både barn och pedagoger har skett successivt genom att prova sig fram. En utmaning har varit att skapa material som är lättillgängligt för barnen i olika situationer. Flera pedagoger berättar att de ser att barnen har stor nytta av bild- och teckenstöd samt att de flerspråkiga barnen visar både glädje och stolthet över att deras modersmål synliggörs och används i verksamheten. De ger exempel på barn som tecknar och/eller pekar på bilder i olika situationer för att göra sig förstådda, barn som inte förstår verbala instruktioner och istället får stöd av bilder och därmed har kunnat vara delaktig på ett helt annat sätt. För barn med funktionsvariationer som innebär språkliga svårigheter är det extra tydligt hur stor skillnad bild- och teckenstöd gör för deras möjlighet att uttrycka sig. Här beskrivs exempel på barn som ofta fått affektutbrott men som

minskat avsevärt när bild- och teckenstöd blivit mer tillgängligt.

Vi har funderat över hur vi ska kunna ta reda på barnens tankar av hur tillgänglig de upplever att förskolan är, i nuläget utvärderar vi till största del utifrån pedagogernas observationer och upplevelser. Barnsamtal skulle kunna fungera med en del av de äldre förskolebarnen men sammantaget så är det många av våra barn som inte förmår uttrycka sig verbalt på svenska språket. Det vi planerar att göra är att skapa ett material där barnen med hjälp av bilder och smileysar får värdera hur de upplever graden av tillgänglighet och delaktighet i olika situationer under dagen på förskolan. Om vi lyckas ta fram ett enkelt och tydligt material att använda så kan det ge värdefull information att använda i utvecklingsarbetet kring tillgänglighet och delaktighet.

4.6 Målgrupp

Vår primära målgrupp i projektet har varit och är *barn med funktionsnedsättningar, ojämna funktionsförmågor och alla barn i gråzonen som är i behov av alternativa och/eller kompletterande kommunikationssätt till det svenska talade språket*. Samtidigt så har vi hela tiden arbetet utifrån vår erfarenhet att *de mål vi har med projektet och de insatser vi planerar gynnar alla barn oavsett funktionsförmågor. I synnerhet är det gynnsamt för alla våra flerspråkiga barn och deras möjlighet till kommunikation och samspel och en positiv språkutveckling*.

När vi reflekterar över målgruppen för vårt arbete, så känner vi att vårt fokus har varit mer på att skapa en kommunikativt tillgänglig lärmiljö och en positiv språkutveckling för *alla barn* än specifikt för *barn med funktionsnedsättningar*. Det är en liten men viktig skillnad i hur vi tänker. Erfarenheten från tidigare utvecklingsarbete visar att många av de insatser vi gör och som är avgörande för vissa barn och familjer är bra för alla och gynnar förskolans arbete med mångfald och inkludering. Det vi ser som en fördel med att fokusera på alla barn är att vi bygger en bredare bas som fungerar för de flesta barn och minskar behovet av extra anpassningar och särskilt stöd. Vi utvecklar kunskap, arbetsmetoder och rutiner på alla avdelningar som gör oss bättre förberedda på att ta emot barn med varierande funktionsförmågor. Våra normer i samhället är minst sagt snäva och vi vill sträva efter att fler ska känna att de passar in. Det är positivt att barn och vuxna med olika svårigheter kan få en diagnos som skapar förståelse och leder till rätt stöd och hjälp så att de får samma förutsättningar som personer utan svårigheter. Det är mindre positivt att så många faller utanför normen för vårt samhälle, att så många är beroende av extra anpassningar och särskilt stöd för att inkluderas i skola, arbetsliv och annat. Dessutom är det sorgligt nog så att många inte får tillräckligt stöd, trots att vi har lagar, styrdokument och en värdegrund som tydligt uttrycker alla människors lika värde och rätten till stöd och hjälp vid olika svårigheter. Det känns bra i hjärtat att arbeta för ökad tillgänglighet för alla våra barn, där behovet av speciella insatser minskar eftersom de redan finns där som en självklar del av grundverksamheten!

5. Lärdomar och rekommendationer

5.1 Genomförande

Varaktig förändring tar tid

Innan det här projektarbetet startade så hade vi under flera år jobbat medvetet med att utveckla olika delar i verksamheten och hade den viktiga erfarenheten att det tar tid att förändra och förankra nya kunskaper, arbetsmetoder och inte minst förhållningssätt. Så våran inställning har hela tiden varit att låta det ta tid för att få ett varaktigt resultat som ger effekt även på lång sikt. Jobbet som förskollärare är intensivt i sig och att samtidigt genomföra ett stort förändringsarbete kan innebära en stor påfrestning. Vi som samordnat och drivit projektet har under hela året varit tydliga med att arbetet måste få ta tid, både för att alla pedagoger ska känna att det är hållbart att genomföra och för att det ska ge ett resultat som är varaktigt över längre tid.

Förståelse och delaktighet för uppdraget

Något vi lärt oss under det här projektåret är hur viktigt det är att alla har en förståelse för och känner delaktighet i utvecklingsarbetet, för att skapa motivation och engagemang att utföra det jobb som krävs för att nå uppsatta mål. Under vårterminen var det språkpedagogerna som deltog i gruppträffar och hade ett utökat ansvar i sina arbetslag att driva arbetet framåt. I slutet av terminen utvärderade vi projektarbetet vad gäller både upplägg och innehåll och utifrån det bestämde vi oss för att ge fler pedagoger möjligheten att träffas regelbundet och fördjupa sig inom olika områden. Det har varit uppskattat och vi upplever att det gett ett större engagemang bland alla pedagoger. Troligtvis hade en bättre uppstart av projektet med tydligare och mer information om mål, syfte, upplägg, uppdrag och förväntningar varit bra för att i högre grad få alla med på tåget redan från start. Samtidigt så är vi medveten om att vi alla som jobbar med det här har olika personligheter, kunskaper och erfarenheter som påverkar hur vi reagerar och agerar inför förändringar, vilket vi bör förhålla oss till med respekt.

Samarbete och förhållningssätt mellan kollegor

Vi har lärt oss hur viktigt det är att skapa rutiner för när och hur vi pratar med varandra om det som kan vara svårt vad gäller samarbete och förhållningssätt mellan kollegor, både inom och mellan arbetslag. Många konflikter kan förebyggas om det finns tydliga rutiner som alla medarbetare känner till och följer när svårigheter av något slag uppstår. Det är viktigt att hela tiden påminna varandra om att livet är ett tillsammansprojekt, vi är bra på olika saker och det måste vi både respektera och använda oss av. Om vi alla får göra mer av det vi är bra på, så gynnar det både verksamheten och det egna välbefinnandet. Det är när vi är trygg och mår bra som vi är den bästa pedagogen, och precis som med barnen så lär vi vuxna bäst i trygga situationer där vi ses som tillgångar.

Samordna och driva projekt

En betydelsefull insikt och lärdom som vi fått under året är hur viktigt det är att vara fler som driver projektet, för att få möjlighet att tillsammans reflektera över upplägg, innehåll och det som händer och sker under processen. Vi två förskollärare som under året på olika sätt ansvarat för att leda arbetet hade ingen tidigare erfarenhet av att driva projekt i den omfattning och med det upplägg och innehåll som detta inneburit. Delaktig i att planera projektet har även förskolechef och specialpedagog varit. De har hela tiden funnits nära till hands vid planering inför och under projekttiden, för att ge råd och stöd när funderingar och/eller svårigheter uppstått och de har även deltagit vid de flesta gruppträffar. Tillsammans har vi varit en trygg grupp som drivit projektet, där vi har tagit tillvara på varandras styrkor på bästa sätt. Vår förskolechef har varit fantastisk vad gäller att ge oss pedagoger rätt stöd, förutsättningar, förtroende och mandat för att kunna driva och arbeta med projektet.

Fler rekommendationer: Skratta och ha roligt, beröm er själva och varandra, våga fråga om det är något ni funderar på, dela med er av framgångsfaktorer och våga be om stöd och hjälp kring det som är svårt, fokusera på det positiva och sådant som går att påverka...

5.2 Litteratur

Nedan följer några tips på böcker som vi läst och som inspirerat oss under vårt utvecklingsarbete.

Alfakir, Nabila (2004) *Skapa dialog med föräldrarna*

Bjar, Louise & Liberg, Caroline (red) (2003) *Barn utvecklar sitt språk*

Ellneby, Ylva (2007) *Pedagoger mitt i mångfalden. Att möta barn från andra kulturer i förskolan.*

Fast, Carina (2008) *Literacy: i familj, förskola och skola*

Herlitz, Gillis (2010) *Kulturgrammatik - hur du ökar din förmåga att umgås över gränserna.*

Håland Anveden, Pia (2017) *Den inkluderande förskolan - en handbok. Språk och kunskapsutvecklande pedagogik för lek, omsorg och trygghet i flerspråkiga grupper.*

Khousravi, Mahroo (2017) *Flerspråkighet - Alla barn, alla språk, alla dagar!*

Ladberg, Gunilla (2007) *Barn med flera språk. Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola, skola och samhälle.*

Salameh, Eva-Kristina & Nettelbladt, Ulrika (2018) *Språkutveckling och språkstörning hos barn. Del 3: Flerspråkighet - utveckling och svårigheter.*